

Στην κλιματική κατάρρευση δεν είμαστε «όλοι μαζί»!

Στα τέλη Ιουνίου, καθώς η Γαλλία ζούσε την πιο ζεστή μέρα από τότε που ξεκίνησαν οι μετρήσεις, η Σαμιρά, μια 35χρονη μόνη μητέρα σε διαμέρισμα εργατικής πολυκατοικίας νότια του Παρισιού, [περιέγραφε](#) το σπίτι της ως φούρνο. Τολμούσε να ανάψει τον ανεμιστήρα μόνο για λίγα λεπτά από φόβο για τον λογαριασμό ρεύματος και κοιμόταν δύο ώρες τη νύχτα. Λίγο πιο πέρα, στο Γκρινί, μία από τις φτωχότερες πόλεις της ευρύτερης περιοχής του Παρισιού, ο 60χρονος Αμπουμπακάρ έκλαιγε κάτω από το διαμέρισμά του στον τέταρτο όροφο, όπου η θερμοκρασία άγγιζε τους 40°C: δεν είχε χρήματα για ανεμιστήρα, το σπίτι του δεν διέθετε καν παντζούρια, τη νύχτα ο ύπνος ήταν αδύνατος.

Την ίδια εβδομάδα, στην πλουσιότερη ζώνη δυτικά του Παρισιού, δήμοι όπως το Νεϊγί-συρ-Σεν απαγόρευαν την είσοδο στις δημοτικές τους πισίνες σε όσους έρχονταν από άλλους δήμους.

Δύο εικόνες από τον ίδιο καύσωνα, σε απόσταση λίγων χιλιομέτρων και ένα ερώτημα που [επιστρέφει](#) πεισματικά: επηρεαζόμαστε όλοι και όλες το ίδιο από την κλιματική κρίση;

Το κύμα καύσωνα που σάρωσε την Ευρώπη τον Ιούνιο ήταν, σύμφωνα με τους επιστήμονες, το σφοδρότερο που έχει καταγραφεί στην περιοχή, «ουσιαστικά αδύνατο» χωρίς την ανθρωπογενή κλιματική αλλαγή. Πάνω από 150 εκατομμύρια άνθρωποι βρέθηκαν εκτεθειμένοι σε ακραία ζέστη, με ρεκόρ όλων των εποχών να καταρρέουν από τη Γαλλία και την Πολωνία μέχρι την Τσεχία και την Ουγγαρία, και ο [Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας](#) κατέγραψε περισσότερους από 1.300 πρόσθετους θανάτους σε μία μόλις εβδομάδα. Στη Γαλλία, 44 από τα 67 εκατομμύρια κατοίκων τέθηκαν στον ανώτατο «κόκκινο συναγερμό».

Όμως αυτά τα νούμερα δεν κατανέμονται τυχαία. Τα μισά γαλλικά σπίτια δεν διαθέτουν επαρκή προστασία από τις υψηλές θερμοκρασίες, σύμφωνα με πρόσφατη [έκθεση](#) του Ιδρύματος για τη Στέγαση, που κάνει λόγο για ένα επιδεινούμενο πρόβλημα «κατοικιών-παγίδων θερμότητας», με τα φτωχά προάστια να πλήττονται δυσανάλογα. Οι κάτοικοι των πνιγμένων στο τιμμέντο εργατικών συγκροτημάτων δεν έχουν πράσινο γύρω από τα σπίτια τους, δουλεύουν συχνά σε συνθήκες καύσωνα χωρίς κλιματισμό, μετακινούνται με υπερπλήρη, αποπνικτικά λεωφορεία και δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να φύγουν διακοπές.

Και το κόστος μετριέται σε ζωές. [Έρευνα](#) που δημοσιεύτηκε φέτος υπολόγισε ότι η οικονομική ανισότητα προσθέτει περισσότερους από 100.000 θανάτους ετησίως στον ήδη τεράστιο φόρο

αίματος της ζέστης και του κρύου στην Ευρώπη: αν η ανισότητα στην ήπειρο περιοριζόταν στα επίπεδα της πιο ισότιμης περιφέρειάς της, η θνησιμότητα που σχετίζεται με τη θερμοκρασία θα μειωνόταν έως και 30%.

Τίποτα από αυτά δεν είναι καινούργιο. Όταν οι φωτιές κατέστρεψαν τη Βόρεια Καλιφόρνια το 2018, τα μέσα ενημέρωσης μάς έλεγαν ότι οι περισσότεροι πολίτες υπέφεραν εξίσου, πλούσιοι και φτωχοί, διάσημοι και άσημοι. Στην πραγματικότητα, αρκετές πολυτελείς κατοικίες παρέμειναν άθικτες χάρη σε ιδιωτικές πυροσβεστικές υπηρεσίες που προσφέρουν οι μεγάλες ασφαλιστικές εταιρείες στους ελίτ πελάτες τους. Αυτό είναι το πραγματικό παρόν της κλιματικής κατάρρευσης: δεν μας πλήττει όλους και όλες εξίσου, αλλά εκδηλώνεται ως μια βαθιά άνιση κρίση όπου οι πλούσιοι αγοράζουν προστασία ενώ οι υπόλοιποι υποφέρουν. Δεν είμαστε «όλοι μαζί» σε αυτό.

Ο «δεξιός» κλιματικός ρεαλισμός

Καθώς οι θερμοκρασίες ανεβαίνουν και τα ακραία καιρικά φαινόμενα πληθαίνουν, βλέπουμε να παγιώνεται ένας νέος τύπος πολιτικής, αυτός που ο Ajay Singh Chaudhary αποκαλεί «δεξιό κλιματικό ρεαλισμό». Δεν πρόκειται για άρνηση της κλιματικής κρίσης, αλλά για μια κυνική αποδοχή της ως ευκαιρίας για περαιτέρω συγκέντρωση πλούτου και εξουσίας. Μια στρατηγική που αποδέχεται την επιδείνωση των συνθηκών για τους πολλούς προκειμένου να διατηρηθούν τα προνόμια των λίγων.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτής της προσέγγισης είναι αυτό που ο Chaudhary αποκαλεί «θέση Rex», από τον Rex Tillerson, πρώην CEO της ExxonMobil και μετέπειτα Υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ. Ο Tillerson, σε αντίθεση με όσους απλώς αρνούνται την κλιματική αλλαγή, αναγνωρίζει το φαινόμενο αλλά συνειδητά επιλέγει τη συνέχιση του «business-as-usual», γνωρίζοντας πλήρως τις συνέπειες. Όπως δήλωνε: «η φιλοσοφία μου είναι να βγάλω χρήματα. Αν μπορώ να εξορύξω και να βγάλω χρήματα, τότε αυτό θέλω να κάνω». Αυτό που καθιστά αυτή τη στάση τόσο επικίνδυνη δεν είναι η άγνοια, αλλά η συνειδητή επιλογή πλουτισμού και διατήρησης εξουσίας εις βάρος της πλειοψηφίας. Άνθρωποι σαν τον Tillerson έχουν εξετάσει τα ίδια δεδομένα και έχουν συμπεράνει ότι, στον κόσμο που διαμορφώνεται, αυτοί θα βρίσκονται στην «κερδισμένη» πλευρά μιας οξείας παγκόσμιας διαίρεσης. Δεν πρόκειται για συνωμοσία, αλλά για τη λογική συνέπεια ενός συστήματος που ανταμείβει την εξόρυξη μέγιστου κέρδους με κάθε κόστος.

Ένα άλλο παράδειγμα αυτού του «δεξιού» κλιματικού ρεαλισμού είναι η άνοδος του οικοφασισμού στην Ευρώπη. Χαρακτηριστική υπήρξε η συμμαχία του δεξιού Λαϊκού Κόμματος της Αυστρίας με το Πράσινο Κόμμα το 2020, όπου οι στόχοι για ανανεώσιμη ενέργεια και βελτιωμένες δημόσιες συγκοινωνίες συνδυάστηκαν με προληπτική κράτηση μεταναστών και περιορισμούς για τους μουσουλμάνους, στο όνομα της «προστασίας τόσο του κλίματος όσο και των συνόρων». Ο Εθνικός Συναγερμός στη Γαλλία, με τις φασιστικές του ρίζες, διακηρύσσει ότι τα σύνορα είναι ο μεγαλύτερος σύμμαχος του περιβάλλοντος και ότι μέσω αυτών θα «σωθεί» ο πλανήτης.

Ο «δεξιός» κλιματικός ρεαλισμός παίρνει σήμερα απτές μορφές, που ο φετινός καύσωνας έκανε πιο ορατές: «ιδιωτικοποιημένη» δροσιά και ιδιωτικοποιημένες υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης,

«ανθεκτικές» πολυτελείς κατοικίες με ανεξάρτητα συστήματα ενέργειας και κλιματισμού, δημοτικές πισίνες με ελεγχόμενη είσοδο, και αυστηρότεροι συνοριακοί έλεγχοι για την αποτροπή των «κλιματικών προσφύγων». Την ίδια στιγμή, οι ίδιες εταιρείες που κερδίζουν από την καταστροφή των φυσικών αγαθών μας προωθούν επιφανειακές λύσεις που απλώς αναβάλλουν την πραγματική δράση.

Κι εδώ αναδύεται το ερώτημα: καθώς η προσαρμογή στη νέα κλιματική πραγματικότητα απαιτεί υποδομές, τεχνολογίες και ενέργεια, ποιος θα έχει τον έλεγχο και την πρόσβαση σε αυτές;

Η εναλλακτική

Στον αντίποδα υπάρχει μια προσέγγιση που αναγνωρίζει ότι η πραγματική κλιματική δράση πρέπει να είναι συλλογική και ουσιαστικά δημοκρατική.

Παραδείγματα αυτής της εναλλακτικής βλέπουμε ήδη να αναδύονται στην Ελλάδα και παγκοσμίως. Η αποκέντρωση της παραγωγής και διανομής ενέργειας αποτελεί έναν από τους πυλώνες της. Οι ενεργειακές κοινότητες, όπου πολίτες συνεταιρίζονται για να συμπαράξουν ηλεκτρική ενέργεια, δείχνουν πώς μπορεί να επιτευχθεί η ενεργειακή δημοκρατία. Όχι απλώς ως τεχνική λύση, αλλά ως κοινωνικό εγχείρημα που ενδυναμώνει τις τοπικές κοινότητες και αναδιαμορφώνει την έννοια των κοινών αγαθών. Σε έναν κόσμο όπου η δροσιά γίνεται εμπόρευμα και ταξικό προνόμιο, η συλλογική ιδιοκτησία της ενέργειας σημαίνει ότι ο κλιματισμός, η μόνωση και η προστασία από τη ζέστη παύουν να είναι πολυτέλεια των λίγων.

Ένα παράδειγμα αυτής της προσέγγισης είναι η ενεργειακή κοινότητα [Κοινέργεια](#) στα Ιωάννινα, της οποίας έχω τη χαρά να αποτελώ μέλος. Πρόκειται για έναν μη κερδοσκοπικό συνεταιρισμό που ιδρύθηκε το 2021, με στόχο την αποκεντρωμένη παραγωγή ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και τη δημοκρατική διαχείρισή της από την τοπική κοινότητα. Σε αντίθεση με τα φαραωνικά «πράσινα» έργα που συχνά επιβάλλονται στις τοπικές κοινωνίες χωρίς διαβούλευση, η Κοινέργεια προωθεί μικρής κλίμακας εγκαταστάσεις που σέβονται το τοπικό περιβάλλον και ωφελούν άμεσα τους κατοίκους.

Παράλληλα, χρειάζεται να επανεξετάσουμε τη σχέση μας με την ίδια την τεχνολογία. Αντί να βασιζόμαστε αποκλειστικά σε «έξυπνες» τεχνολογίες που εξαρτώνται από πολύπλοκα συστήματα και σπάνιες πρώτες ύλες, μπορούμε να στραφούμε σε αυτό που θα ονομάζαμε «συνετή τεχνολογία» – μια τεχνολογία προσβάσιμη, επισκευάσιμη, προσαρμόσιμη και δημοκρατικά ελεγχόμενη. Τέτοια τεχνολογία δεν μας καθιστά παθητικούς καταναλωτές, αλλά ενεργούς συμμετέχοντες στη διαμόρφωση του κόσμου μας.

Το ελεύθερο λογισμικό και οι ανοιχτές τεχνολογίες αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα: το λειτουργικό σύστημα GNU/Linux που τροφοδοτεί τους ισχυρότερους υπολογιστές παγκοσμίως και εγχειρήματα όπως τα [L'Atelier Paysan](#), [Wind Empowerment](#) και [LibreSpace](#). Αυτές οι πρωτοβουλίες μοιράζονται ελεύθερα σχέδια και γνώση για αγροτικά μηχανήματα, μικρές ανεμογεννήτριες και τεχνολογίες μελέτης του διαστήματος, αντιστοίχως, επιτρέποντας στις κοινότητες να προσαρμόζουν την τεχνολογία στις δικές τους ανάγκες. Ας φανταστούμε το ίδιο πνεύμα

εφαρμοσμένο στην προσαρμογή στη ζέστη: ανοιχτά σχέδια για παθητική ψύξη και σκίαση, κοινοτικά «καταφύγια δροσιάς» σε γειτονιές, δημόσιο πράσινο αντί για ιδιωτικές οάσεις.

Για παράδειγμα, η Βαρκελώνη διαθέτει ήδη ένα δίκτυο 500+ «κλιματικών καταφυγίων» (βιβλιοθήκες, σχολικές αυλές, πάρκα, δημοτικά κέντρα) ώστε σχεδόν κάθε κάτοικος να έχει ένα σε απόσταση δέκα λεπτών με τα πόδια. Σε κάποιες γειτονιές, τέτοια καταφύγια σχεδιάστηκαν και κατασκευάστηκαν από τους ίδιους τους κατοίκους, δείχνοντας ότι η δροσιά μπορεί να είναι δημόσια υποδομή και κοινοτικό εγχείρημα, όχι εμπόρευμα.

Αν όχι τώρα, πότε;

Οι νεκροί των φετινών καυσώνων δεν είναι «φυσικές» απώλειες. Είναι σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα πολιτικών επιλογών: για το ποιος ζει σε μονωμένο σπίτι και ποιος σε θερμική παγίδα, ποιος δουλεύει σε κλιματιζόμενο γραφείο και ποιος σε γιαπί κάτω από τον ήλιο, ποιανού η γειτονιά έχει δέντρα και ποιανού τσιμέντο.

Το παράθυρο για αποτελεσματική δράση στενεύει καθημερινά. Δεν έχουμε την πολυτέλεια να περιμένουμε τεχνολογικά θαύματα ή σταδιακές μεταρρυθμίσεις. Χρειαζόμαστε άμεσο, ριζικό μετασχηματισμό των ενεργειακών, οικονομικών και πολιτικών μας συστημάτων. Η μετάβαση αυτή πρέπει να συμπεριλαμβάνει νέες μορφές συλλογικής ιδιοκτησίας και διαχείρισης των φυσικών και τεχνολογικών αγαθών.

Όχι μόνο για λόγους δικαιοσύνης, αλλά και αποτελεσματικότητας. Όταν η προστασία από τη ζέστη κατανέμεται μέσω της αγοράς, φτάνει εκεί όπου υπάρχει αγοραστική δύναμη κι όχι εκεί όπου υπάρχει ανάγκη· έτσι παράγονται οι χιλιάδες «θάνατοι της ανισότητας» που είδαμε παραπάνω. Αντίθετα, οι συλλογικές δομές κατευθύνουν τους πόρους με βάση τις πραγματικές ανάγκες, κρατούν το παραγόμενο όφελος μέσα στην κοινότητα αντί να το διοχετεύουν σε μετόχους, και οι κοινότητες που διαχειρίζονται οι ίδιες τα κοινά τους αγαθά το κάνουν συχνά πιο βιώσιμα και ανθεκτικά από το κράτος ή την αγορά, γιατί όσοι αποφασίζουν είναι και όσοι ζουν με τις συνέπειες.

Επομένως, χρειαζόμαστε ένα νέο υπόδειγμα όπου οι κοινότητες έχουν την εξουσία να λαμβάνουν αποφάσεις για τους πόρους που τις αφορούν άμεσα. Η θεωρία και η πράξη των κοινών και της ανοιχτής τεχνολογικής ανάπτυξης προσφέρουν ένα τέτοιο πλαίσιο, όπου η διαχείριση γίνεται με γνώμονα τις ανάγκες της κοινότητας και όχι την κερδοσκοπία των λίγων.

Υπάρχουν μονοπάτια όπου φυσά αέρας συνεργασίας, αλληλεγγύης, συμπερίληψης και διαμοιρασμού. Μονοπάτια που καλούμαστε να διανοίξουμε, να εξερευνήσουμε, να βιώσουμε και να διεκδικήσουμε. Αυτός είναι ο μόνος πραγματικά ρεαλιστικός δρόμος μπροστά. Γιατί ο «ρεαλισμός» που μας προσφέρουν οι ελίτ είναι στην πραγματικότητα η πιο επικίνδυνη φαντασίωση από όλες. Επικίνδυνη, γιατί στηρίζεται σε μια παράλογη υπόσχεση: ότι οι λίγοι μπορούν να αποσυνδεθούν από έναν πλανήτη που «καίγεται». Καμία ιδιωτική πυροσβεστική δεν προστατεύει από κατεστραμμένες σοδειές, διαλυμένες αλυσίδες εφοδιασμού, εκατοντάδες εκατομμύρια εκτοπισμένους και κοινωνίες σε αποσταθεροποίηση.

Κι όσο αυτή η φαντασίωση της οχύρωσης νομιμοποιεί την αδράνεια —αφού οι ισχυροί «θα τα καταφέρουν»— μας οδηγεί όλους, με μαθηματική ακρίβεια, σε έναν πλανήτη όπου δεν θα υπάρχει τίποτα πίσω από τα τείχη που να αξίζει να προστατευθεί.

—

Ο Βασίλης Κωστάκης είναι Καθηγητής Τεχνολογικής Διακυβέρνησης και Βιωσιμότητας στο Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο του Τάλιν και επισκέπτης ερευνητής στο Πανεπιστήμιο του Χάρβαρντ. Είναι ιδρυτής του P2P Lab και ιδρυτικό μέλος της Κοινέργειας και των Τζουμέικερς.